Capcanele genului

Luminiţa Elena TURCU
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava
luminitaturcu@litere.usv.ro

Abstract: Gender is one of the most contested socially and culturally constructed categories, the definition of which is assisted by cultural discourses, including ideologies, customs, beliefs. The new communication and social media allow for a better comprehension of the ways in which gender normativity shapes individual expression and creativity. All these effects of the unprecedented development of communication technologies are apparent in contemporary discourse, which is still centered on complicity and power. The article analyses the impact of gender debates and disputes on culture, especially on literature, language, and communication as they are reflected in the contributions authors have made in this volume.
Keywords: *gender, normativity, complicity, power.*

Genul rămâne una dintre cele mai contestate categorii construite social şi cultural, la definirea căreia contribuie discursurile culturale, incluzând aici ideologii, cutume, credinţe. Cum acestea din urmă sunt rareori puse la îndoială, fiind parte constitutivă din structurarea socială şi din modul de reprezentare a realităţii, genul rămâne „un enigmatic cumul de caracteristici, departe de a fi înţeles pe deplin" [Suthrell, 2004]. Dezbaterea este destul de veche, însă Simone de Beauvoir este responsabilă pentru inserarea ei în spaţiul reflecţiei filosofice odată cu întrebarea ei doar în aparenţă banală: „Ce este o femeie?" Din 1949 încolo, când i-a fost publicat studiul intitulat *Cel de-al doilea sex*, răspunsurile superficiale şi paternaliste la această întrebare nu au mai putut fi luate în serios, descalificându-l instantaneu pe autorul unor astfel de formulări. Feminismul însuşi s-a văzut nevoit să se reorienteze dinspre autoreferenţialitate către evaluarea sobră şi raţională a interconectivităţii dintre identitatea sexuală şi de gen, ideologie, realitate şi adevăr.

Limitaţi şi formataţi de discursurile preexistente care încifrează convenţiile patriarhale, ne confruntăm astăzi cu revoluţia indubitabilă produsă de World Wide Web, care construieşte o nouă arhitectură a relaţionării, a relatării, dar şi a împărtăşirii experienţelor şi a negocierii identităţii sexuale şi de gen. Mijloacele de comunicare şi de socializare ale secolului XXI permit o înţelegere mai bună a modului în care normativitatea genului îi formează individului capacitatea de expresie şi creativitate. În aceste noi arene de dezbatere puse la dispoziţie de Facebook, Myspace, Tumblr, Instagram, Twitter, YouTube, Pinterest, LinkedIn etc., ordinea heteronormativă nu mai este pe deplin funcţională căci ne situăm în spaţii non-gravitaţionale, unde greutatea cuvântului nu mai este determinată de înălţimea de la care acesta cade şi nici de Puterea cu care este aruncat. Discursul are aici şi o

BDD-A30722 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:39 UTC)

geometrie variabilă care îi permite să şerpuiască agil de la un vorbitor la altul, de la o opinie la alta, total eliberat de dogmatism, capabil să-şi lepede pielea atunci când devine inconfortabilă şi să se înveşmânteze în alta, mult mai elastică şi mai potrivită camuflajului.

Nici politicile tradiționaliste de gen, care fac apel la repulsie şi oprobriu pentru stabilizarea şi consolidarea normelor de gen, nu mai re-acționează în platformele de socializare şi nu mai afectează drastic practicile discursive ale bloggerilor, vloggerilor, influencerilor de pe YouTube ori din rețelele sociale sau ale interlocutorilor din telefonia mobilă. Toate aceste efecte ale dezvoltării fără precedent a tehnologiilor specifice comunicării (social networking, blogging, vlogging etc.) pot fi decelate în discursul contemporan, care pare a fi parțial eliberat de sub teroarea normativității.

Cealaltă față a medaliei, mai puțin optimistă, este cea în care realitatea lumii noastre este mai puțin întunecată decât cea din lumea virtuală. Jocul haotic de forțe implicat în varii construcții discursive ale *diferenței* perturbă din ce în ce mai des mediile virtuale de comunicare, unde etichetarea, hărțuirea şi stigmatizarea pot deveni infinit mai virulente decât în plan real ori pot consolida şi mai abitir discursul centrat pe complicitate şi putere.

Noțiunea însăşi de „gen" a devenit o sperietoare în culturile tradiționaliste, unde spaima de genderism este acompaniată de o retorică anti-feministă şi homofobă. Asta se întâmplă şi datorită forței de inerție a unui mod de a gândi şi de a vedea lucrurile, care a dăinuit secole de-a rândul sau, aşa cum spune Adrienne Rich, tensiunii specifice dintre un sistem de idei învechit, din care energia a dispărut complet, dar care este în continuare susținut de obiceiuri, tradiții, bani, instituții, şi un mănunchi de idei noi, plin de energie, dar încă descentralizat, anarhic, dezavuat public, dar în plină acțiune [Rich, 1995: ix]. Când trimite la vechea paradigmă, Rich se referă la acele câteva idei incluse în „enclava cu statut privilegiat": superioritatea europenilor şi a creştinilor, ascendentul forței asupra relaționării şi atribuirea unei valori umane mai mari bărbaților decât femeilor [Rich, 1995: ix]. Sistemul diferențial este cât se poate de real şi de potent, dacă luăm în calcul câteva date făcute publice de ONU la începutul secolului XXI: 64% din analfabeții lumii sunt femei, iar 86% din parlamentarii statelor lumii sunt bărbați [Beall et al, 2004: 2]. Dacă la această ilustrare a polarizării de gen adăugăm faptul că aproximativ jumătate de milion de femei mor anual la naştere, evidența modului în care genul se insinuează în cele mai importante aspecte ale existenței umane este flagrantă.

Autorii cuprinşi în dosarul critic dedicat genului au fost interesați să analizeze efectul discuțiilor şi disputelor pe marginea genului asupra culturii în general, dar în special asupra literaturii, limbii şi comunicării, apelând pe alocuri la surprinzătoare abordări interdisciplinare.

Astfel, Ángela López García pune față în față două prozatoare de geniu ale modernității şi postmodernității britanice, Virginia Woolf şi Angela Carter, şi două opere de ficțiune care documentează convertirea masculinității în feminin: *Orlando* şi *Pasiunea noii Eve*. În ambele texte, transformarea nu este una dorită de protagonişti, fiindu-le impusă din afară. Tranziția de la masculin la feminin dă naştere la o dispută implicită privind variile modalități de construcție a genului de către societate şi impactul acestora asupra mentalităților. Atât Orlando din romanul omonim al Virginiei Woolf, cât şi Evelyn/Eve din cel al Angelei Carter pătrund în teritoriul feminității printr-o schimbare de sex care are drept consecință imediată o diminuare sau chiar pierderea totală a puterii şi privilegiilor. Articolul compară şi discută pe marginea alternativelor oferite de Woolf şi Carter pentru a face problematica genului comprehensibilă şi a boicota obiectificarea şi marginalizarea pe considerente de gen.

BDD-A30722 © 2019 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:39 UTC)

Christine Fontanini şi Anne Schneider examinează reprezentarea socio-culturală a profesiei de medic veterinar aşa cum apare în circa treizeci de manuale, broşuri de popularizare, dar şi în opere de ficţiune, în special în romane, publicate în Franţa între anii 1972-2017 şi destinate cititorilor de vârste foarte mici (copii între 0 şi 7 ani). Autoarele demonstrează că reconceptualizarea muncii pentru a încorpora stratificarea de gen ar putea contracara percepţia individului cu privire la alegerea unei cariere pe baza unor prejudecăţi şi nu a propriilor abilităţi şi idealuri.

Articolul autoarei Ruhina Jesmin explorează intersecţionalitatea problematicii rasiale cu cea a genului, investigând paradigma politică şi culturală a FGM (Female Genital Mutilation) aşa cum este reflectată în romanul din 1992 al scriitoarei afro-americane Alice Walker, *Possessing the Secret of Joy*. FGM (multilarea organelor genitale ale femeii) capătă cea mai oripilantă ilustrare în roman prin schilodirea lui Tashi şi prin consecinţele acestei atrocităţi asupra identităţii şi existenţei ei ulterioare. Romanul lui Alice Walker, fondatoarea „womanism"-ului, se constituie într-un atac virulent împotriva constructelor culturale şi politice menite să controleze vieţile femeilor, în special pe cele ale femeilor de culoare. Ruhina Jesmin conchide cu scepticism că, în vreme ce liderii politici şi de opinie utilizează practica FGM ca pe un instrument de propagandă în favoarea emancipării oamenilor de culoare, libertatea pare a fi o promisiune adresată doar bărbaţilor, nu şi femeilor. Coşmarul mutilării indică în modul cel mai înfiorător diferenţierea dintre rasa albă şi cea neagră, dar mai ales şi mai dramatic pe cea dintre femei şi bărbaţi.

Pornind de la scrierile Sanjuktei Dasgupta, renumit „gynocritic" de origine bengaleză, Saptarshi Mallick deconspiră mecanismele de funcţionare şi auto-prezervare ale patriarhatului. Dând glas fiicelor sale prin intermediul povestirilor intitulate sugestiv „Nebunia Mirei", „Deznădejde", „Abuz" şi „Furie", Sanjukta Dasgupta contemplă experienţele traumatizante ale femeilor care se confruntă cu spaimele şi frustrările generate de o societate restrictivă. Povestirile beneficiază de pe urma studiilor ştiinţifice ale autoarei precum şi a observaţiilor sale pe marginea dinamicii unei culturi în care femeia este descrisă ca „al doilea sex". Protagonistelor acestor nuvele, Mira, Suchandra, Preetilata, Malati şi Alo, li se neagă accesul la structurile de putere, care sunt eminamente androcentrice. În esenţă, povestirile Sanjuktei Dasgupta pun sub semnul întrebării încarcerarea femeii, încapsulând imperativul eliberării şi emancipării acesteia.

Anne Schneider aprofundează analiza reprezentării femeilor în literatura pentru copii, concentrându-se asupra profesiilor din domeniul cercetării şi practicii ştiinţifice şi tehnologice în articolul său „De mulieribus illustribus". Autoarea studiază mai mult de zece opere de ficţiune sau non-ficţiune publicate în Franţa între 2010 şi 2019 şi dedicate copiilor şi adolescenţilor. Reprezentarea femeii ca „om de ştiinţă" valorifică figurile iconice ale lui Marie Curie şi Irène Joliot-Curie şi potenţează stereotipii lingvistice şi imagistice care sunt uşor descifrabile şi asimilabile.

Studiul dedicat lui Marguerite Duras de Daniela Cătău-Vereş porneşte de la descrierea scriitoarei franceze ca o „eretică a literaturii şi feminităţii". Într-adevăr, autoarea a mii de scandaluri a avut curajul de a încălca legile scrisului, amestecând genuri şi registre, dar şi pe cele ale societăţii, abordând subiecte tabuizate, cum ar fi incestul şi homosexualitatea. Autoarea articolului îşi canalizează atenţia către acele secvenţe narative care ilustrează ceea ce este îndeobşte catalogat drept iubire imposibilă, deseori interzisă, şi care îi permite lui Duras să arunce o umbră de îndoială peste structurile dominante de reprezentare, chiar dacă în cele din urmă textele ei reproduc construcţiile convenţionale ale genului prin separarea drastică a sferelor masculinului şi femininului.

BDD-A30722 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:39 UTC)

Alina-Adina Cristea îşi orientează instrumentarul investigativ către lumea islamică căreia caută să-i înţeleagă resorturile pentru a aproxima statutul femeii în acel tip de societate patriarhală. O face citind trei romane algeriene ale unor scriitori de expresie franceză. Ca orice discurs ancorat, fie doar implicit, în feminism, articolul are tendinţa de a „coloniza" discursiv natura eterogenă a realităţii materiale şi istorice a feminităţii în Islam. Riscul de a reconstrui imagini arbitrare şi fragmentare ale acesteia este mare pentru că procesul de omogenizare discursivă şi de sistematizare teoretică a modalităţilor de oprimare a femeii se poate coagula el însuşi într-o formă de control. Pornind însă de la premisa universalităţii discursului umanist şi ignorând falsul postulat al superiorităţii europene, autoarea are capacitatea de a disloca stereotipii şi constructe care alcătuiesc *diferența*, dar care subliniază şi mai dramatic *asemănarea* dintre victimele patriarhatului monolitic, indiferent de localizarea culturală.

Diversitatea punctelor de interes şi de vedere a acestor articole este remarcabilă şi derivă din varietatea materialelor analizate, mergând de la canonul literar la broşuri de popularizare, de la la chestiuni de educaţie la elemente de politică socială, dar şi din varietatea spaţiilor geografice şi culturale din care provin autorii. Punctele de intersecţie sunt şi ele multiple pentru că reprezintă constantele cercetării din domeniul studiilor de gen: clasă, sexualitate, identitate, corporalitate, inegalitate, violenţă, putere etc. Studiile de gen, îngemănate cu feminismul şi derivate din acesta, au fost întotdeauna interdisciplinare tot aşa cum faţeta teoretică a fost întotdeauna dublată de activism. Tocmai din această pricină reprezintă un teren minat în dezbaterea academică, solicitând curaj de opinie şi capacitate de adaptare la un domeniu în construcţie şi în permanentă evoluţie. Articolele cuprinse în dosarul critic al prezentului volum descifrează dialectica socio-politică a invizibilităţii şi vulnerabilităţii femeii, sondând semiotica perspectivei alternative care ignoră structurarea hegemonică a puterii şi canonizarea textuală.

REFERINȚE

Beall et al, 2004: Anne E. Beall, Alice H. Eagly and Robert J. Sternberg (eds.), *The Psychology of Gender*, New York, Guilford Press.

Rich, 1995: Adrienne Rich, *Of Woman Born. Motherhood as Experience and Institution*, New York & London, W. Norton Comp.

BDD-A30722 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:51:39 UTC)